Saulius Sarcevičius

Vilniaus Kalnų parko teritorija

2010 m. buvo tęsiami kompleksiniai tyrimai Vilniaus pilių valstybiniame kultūriniame rezervate, pradėti 2009 m. Šiais metais buvo atliekami geologiniai-archeologiniai, geofiziniai bei istoriniai tyrimai Kreivojo kalno aplinkoje, atkarpoje tarp Olandijos ambasados ir Neries upės tyrinėtas dešinysis Vilnios krantas bei teritorija į R nuo Stalo kalno, buvusiame kariniame miestelyje, dabar priklausančiame Karo muziejui Kaune. Pagrindinis vykdytų tyrimų tikslas buvo nustatyti kalvyno pirminį reljefą (paleoreljefą).

Ant Plikojo kalno, viduriniame kalvagūbryje bei ŠV amfiteatre išgręžti 39 gręžiniai, P amfiteatre – 10, prie Vilnios dešiniojo kranto – 23 bei dabartinio Karo muziejaus teritorijoje – 18 gręžinių. Šios teritorijos buvo iššvalgytos georadaru (1 pav.). Tyrimai parodė, kad visa Plikojo kalno kalva su kalvagūbriais – tai gerai išlikęs architektūrinis-landšaftinis kompleksas, atspindintis carinės tvirtovės, įsteigtos 1831 m., įtvirtinimų pėdsakus. Dabartiniame Vilniaus erdviniame modelyje galima identifikuoti ne tik stambesnius objektus, kaip pylimus ir bastionus aukščiau minėtų terasų vietose, bet gerai matomos ir smulkesnės mikroformos – takai, nuožulnos ir pan. Geofizinių bei geologinių tyrimų duomenys padėjo konkretizuoti pokyčių mastus. Plikojo kalno V kalvagūbryje esančiose terasose fiksuotas 2–6 m storio kultūrinis sluoksnis. Didesnę jo dalį sudarė supiltos nuogulos – smulkus ir dulkingas smėlis. Vienoda šių nuogulų sankloda bylojo supylimų vienalaikiškumą. Po šiais supylimais virš geologinio įžemio buvo susiformavęs iki 50 cm storio kultūrinis sluoksnis, vietomis su ryškiais degėsių bei sutrešusios medienos pėdsakais. Radiokarbono tyrimai parodė, kad pastarasis sluoksnis datuojamas tarp 1150–1450 m., t. y. atspindi Kreivojo miesto laikotarpį. Kreivojo kalno V šlaite buvo lokalizuotos 2 stambios griovos, kurios buvo užpiltos XIX a. Tyrimai prie Vilnios krantų rodytų, kad buvusios balnakalvės tarp Gedimino kalno ir Kreivojo kalno reiktų ieškoti būtent tarp šių griovų. Tiriant Plikojo kalno vidurinįjį kalvagūbrį, buvo aptiktas 2,4–3 m storio kultūrinis sluoksnis. Kalvagūbrio tąsoje žvalgytose žemesnėse aikštelėse kultūrinio sluoksnio storis siekė net 4,5 m. Tai rodo, kad stiprinant gynybines funkcijas, vidurinis kalvagūbris tam tikru etapu buvo ilginamas ir platinamas Neries upės kryptimi. Nors apie šių darbų chronologiją nieko negalime pasakyti, tačiau apie įtvirtinimų, buvusių viduriniame kalvagūbryje, laikotarpį galime spręsti iš radiokarbono (C_{14}) tyrimų duomenų. Viduriniame kalvagūbryje, 0,5–1,5 m gylyje slūgsojo iki 2 m storio molio supylimai, neabejotinai rodantys gynybinį jų pobūdį. Molio pylimas driekėsi ne tik viduriniu kalvagūbriu, bet tęsėsi ir viršutinės aikštelės, kur stovi 3 kryžiai, V kraštu. Nustatyta, kad molio pylimą sudaro 2 horizontai, kuriuos skyrė degėsių sluoksnis. Paimti mėginiai iš šio sluoksnio radiokarbono tyrimams atlikti davė chronologinį intervalą nuo 1620 iki 1820 m. Tai rodo, kad viršutinis molio pylimas priskirtinas ne Kreivosios pilies laikotarpiui, o vėlesniems įtvirtinimams, kurie sietini su XVII a. viduryje – XVIII a. vykusiais karais. Kalbant apie molio pylimus reikia paminėti, kad jų fragmentai aptikti ir V kalvagūbryje. V šlaito papėdėje, dešiniajame Vilnios krante fiksuotas kultūrinis sluoksnis siekia iki 4,5 m. Arčiau

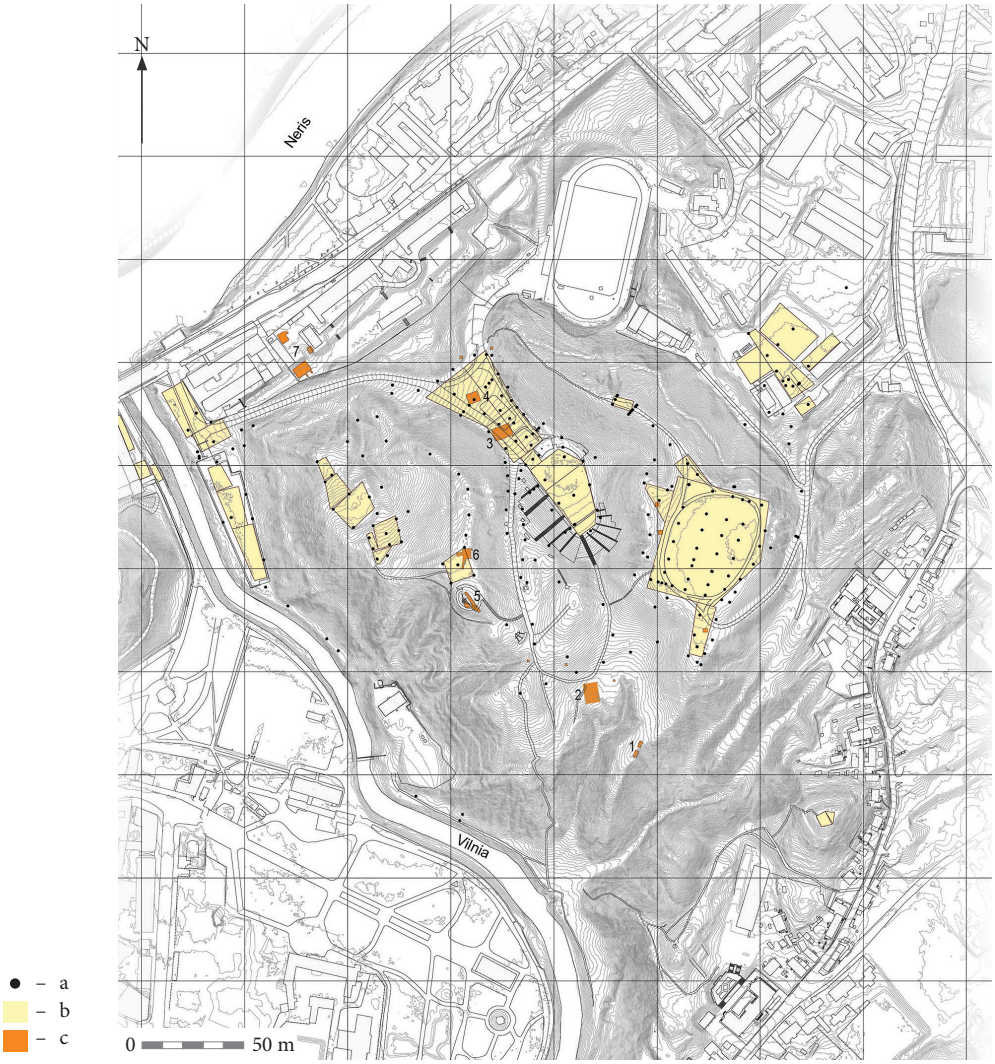

1 pav. Tyrimų situacijos planas: a – geologiniai gręžiniai (2008–2011 m.); b – geofizinių tyrimų plotai (2008–2011 m.); c – archeologinių tyrimų plotai (1933–1998 m.); 1 – 1933 m. archeologinių tyrimų apytikrė vieta (V. ir E. Holubovič); 2 – 1939 m. archeologiniai tyrimai (V. ir E. Holubovič); 3, 4 – 1956 m. archeologiniai tyrimai Dainų slėnyje (A. Tautavičius); 5, 6 – 1989 ir 1991 m. Plikojo kalno archeologiniai tyrimai (V. Daugudis); 7 – 1998 m. archeologiniai tyrimai Kosciuškos g. 3 (S. Sarcevičius). S. Sarcevičiaus brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigations: a – geological boreholes (2008–2011); a – geophysical investigation areas (2008–2011); c – archaeological investigation areas (1933–1998); 1 – approximate site of the 1933 archaeological investigation (W. and E. Holubowicz); 2 – the 1939 archaeological investigation site (W. and E. Holubowicz); 3, 4 – the 1956 archaeological investigation in Dainų (Song) Valley (A. Tautavičius); 5, 6 – the 1989 and 1991 archaeological investigations on Bald (Plikasis) Hill (V. Daugudis); 7 – the 1998 archaeological investigation at Kosciuškos St. 3 (S. Sarcevičius).

Vilnios žiočių aptiktas gerai išlikusio medinio užstatymo horizontas, priskirtinas Kreivosios pilies laikotarpiui. Karo muziejaus teritorijoje susiformavęs nuo 1,5 iki 4 m storio kultūrinis sluoksnis. Didesnė jo dalis supilta XIX–XX a., lyginant teritoriją ir tuo pačiu nukasant buvusias gretutines kalvas. Virš įžemio buvo susiformavęs iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis. Aptinkami jame žmogaus veiklą apibūdinantys artefaktai – degėsiai, gyvulių kaulai bei geomagnetinių anomalijų schemose išsiskiriantys geometrinių formų dariniai – galėtų būti siejami su Kreivosios pilies laikotarpiu. Šioje teritorijoje fiksuotas ištisas raguvų tinklas. Jų lokalizacija rodytų, kad XIII–XIV a. kelias nuo Kreivosios pilies Šv. Petro ir Povilo bažnyčios teritorijos link buvęs ne dabartinės Kosciuškos gatvės ašyje, bet aplenkdamas kalvotą reljefą dabartinio Karo muziejaus vietoje.

The grounds of Kalnų Park in Vilnius

In 2010, the VPVKR continued the complex investigation begun in 2009. This year geological – archaeological, geophysical, and historical investigations were conducted in the vicinity of Crooked (Kreivasis) Hill. The right bank of the Vilnia and the area to the E of Table (Stalo) Hill in the former military camp, which now belongs to the Vytautas the Great War Museum in Kaunas, was investigated in the segment between the Embassy of the Netherlands and the river Neris. 39 boreholes were made on the central ridge and in the NW amphitheatre on Bald (Plikasis) Hill, 10 in its S amphitheatre, 23 near the right bank of the Vilnia, and 18 in the area belonging to the War Museum. These areas were surveyed using georadar (Fig. 1). The geophysical and geological investigation data helped to better understand the scale of the changes, which are fairly significant here and in the majority of the cases, post-Medieval, i.e. during the 17th–19th centuries.

Roma Songailaitė

Biržų pilies arsenalas

2010 m. gegužės–birželio mėnesiais buvo vykdomas Biržų piliavietės buvusio arsenalo (XVII a. II pusės – 1704 m.) archeologinių tyrimų II etapas. Jame buvo numatyta baigti tirti nužymėto betoninėmis sienutėmis buvusio pastato PV pusės 68 m² bei ŠV pusės apie 320 m² plotus (1 pav.). Svarbus darbų etapas – betoninių sienučių nuėmimas nuo pamatų viršaus bei priemenės arkų nugriovimas. Po šių darbų sekė pamatų paviršiaus atidengimas ir

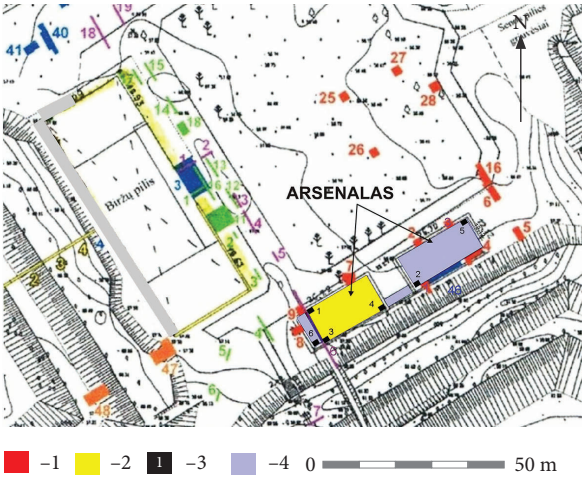

1 pav. Biržų pilies arsenalo tyrimai: 1 – 1984 m. tirti plotai; 2 – 2008 m. tirtas plotas; 3 – 2009 m. tirti šurfai; 4 – 2010 m. tirti plotai. R. Songailaitės brėž.

Fig. 1. The investigation of the Biržai Castle arsenal: 1 – in 1984 excavated areas; 2 – in 2008 excavated area; 3 – in 2009 excavated test pits; 4 – in 2010 excavated areas.